

SEJARAH MATAWANG DARI ERA PENJAJAHAN PORTUGIS SEHINGGA KE PEMBENTUKAN BANK NEGARA MALAYSIA

Mohd Amim Othman^{1,2} dan Husniyah Abdul Rahim¹

PENGENALAN

Matawang adalah suatu alat penting dalam system kewangan kerana ia memudahkan aktiviti pertukaran barangan di antara pengguna dan peniaga. Sebelum sesuatu matawang dicipta, aktiviti kewangan dalam kehidupan manusia adalah mudah dan keperluan kepada pelbagai barangan dan perkhidmatan tidak mendesak. Produk dan perkhidmatan terhad kepada penggunaan peribadi dan perhubungan dengan pihak luar tidak begitu luas dan terhad. Individu menggunakan system pertukaran (barter) barangan sebagai cara terbaik untuk mendapatkan barangan orang lain. Seinggalah, wang dicipta bagi memudahkan pertukaran barangan antara dua pihak. Penetapan nilai pada wang menjadi medium mengukur standard pada barangan yang bakal ditukar atau diperolehi. Apabila aktiviti kehidupan manusia semakin berkembang serta memerlukan kepada pelbagai produk dan perkhidmatan, aktiviti pertukaran barangan semakin meningkat sehingga menimbulkan masalah dalam mendapatkan barangan yang diperlukan. Aktiviti pertukaran menjadi sukar apabila kualiti dan kuantiti barangan yang hendak ditukar tidak sama dari segi nilai dan standard yang diperlukan. Penciptaan wang sebagai alat pertukaran barangan dan perkhidmatan merancakkan aktiviti ekonomi dan perdagangan kerana pelbagai barangan dapat diperolehi dengan menggunakan medium perantara nilai yang sama dalam mengukur nilai barangan yang hendak ditukar.

Secara umum, wang digunakan sebagai perantaraan untuk memenuhi kehendak atau keperluan manusia seperti makanan, pakaian dan tempat tinggal. Wang mempunyai sifat penerimaan umum yang menghubungkan manusia sebagai alat perantaraan untuk mendapatkan barangan dan perkhidmatan. Oleh itu, orang ramai mendapatkan wang sebagai alat perantaraan untuk tujuan urusan niaga bagi mendapatkan sesuatu barang bagi memenuhi keperluan manusia yang tidak hanya terbatas pada keperluan hidup semata-mata. Wang bukan sahaja digunakan sebagai medium pertukaran malah berperanan sebagai unit ukuran nilai. Wang juga diperlukan untuk menentukan harga atau mengukur nilai pertukaran yang sepatutnya sesuatu untuk ditukarkan dengan barangan dan perkhidmatan. Fungsi wang yang ketiga ialah wang sebagai penyimpan nilai. Fungsi ini menggambarkan bahawa pertukaran untuk mendapatkan barangan dan perkhidmatan boleh dilakukan untuk masa akan datang. Justeru, sifat wang adalah penyimpan nilai, medium pertukaran dan unit akaun dalam memudahkan pertukaran barangan antara dua individu.

Penciptaan wang sebagai medium pertukaran dalam aktiviti perniagaan memudahkan hubungan perdagangan antara dua pihak yang terbabit dalam aktiviti jualbeli. Kedudukan Semenanjung Tanah Melayu sebagai laluan utama perdagangan dunia pada awal kurun ke-15 disumbang oleh kreativiti pihak penguasa kerajaan kesultanan melayu ketika itu yang berada di persisiran pantai dalam mengurus aktiviti perdagangan dan pengenalan kepada peraturan dan undang-undang berkaitan perdagangan yang melibatkan penggunaan matawang tunggal atau yang diiktiraf bagi merancakkan perdagangan antara pedagang.

¹ Jabatan Pengurusan Sumber Dan Pengajian Pengguna, Fakulti Ekologi Manusia, Universiti Putra Malaysia.

² Correspondent: mohdamim@gmail.com.

Penguasaan sesebuah matawang ke atas sesuatu kawasan perdagangan turut bermaksud pengawalan kuasa penjajahan sebuah empayar ke atas kekayaan sesebuah kawasan perdagangan yang di bawah kawalan mereka. Justeru, kita dapat melihat bagaimana sesebuah kerajaan atau empayar yang menguasai sesuatu kawasan akan cuba bersungguh-sungguh untuk menempatkan matawang mereka ke atas kawasan yang ditakluki bagi tujuan perdagangan kerana kekayaan sesuatu kawasan jajahan seperti perdagangan rempah dan emas dapat dikawal dengan penetapan nilai barangan dan perkhidmatan mengikut nilai matawang yang dicipta oleh mereka.

KONSEP WANG

Wang memainkan peranan yang penting ke arah membantu dalam menggerakkan ekonomi negara dan seterusnya memangkin ke arah pertumbuhan ekonomi. Secara umumnya, permasalahan yang timbul daripada sistem barter akhirnya telah membawa kepada evolusi penggunaan wang. Dari perspektif Islam, dalam bahasa arab maksud wang dirujuk sebagai naqd (kata nama tunggal) atau nuqūd (kata nama jamak) dalam Bahasa Arab. Perkataan nuqūd tidak didapati di dalam Al-Quran atau hadith kerana masyarakat Arab menggunakan nuqūd untuk menunjukkan kepada harga. Masyarakat Arab menggunakan nama dīnār bagi wang yang diperbuat daripada emas dan nama dirhām untuk wang yang diperbuat daripada perak. Menurut Abdul Rahman dan Joni Tamkin (2017), masyarakat Arab menggunakan perkataan wariq untuk menunjukkan kepada wang dirham perak. Manakala ‘ayn menunjukkan kepada wang dinar emas. Fulūs pula merujuk kepada wang kelas kedua untuk membeli barangan yang berharga amat kecil dan rendah. Ulama tidak memberikan takrifan yang khusus kepada nuqūd dalam kitab-kitab fiqh dan mereka tidak mengkhususkan nuqūd untuk matawang yang diperbuat daripada emas dan perak sahaja. Bahkan nuqūd dikaitkan dengan semua jenis matawang. Namun begitu, pengertian wang dapat dilihat melalui huraian ulama tentang fungsi wang.

Ibn Taymiyyah menerangkan dirham dan dinar tidak diketahui definisinya samada dari bahasa ataupun syarak. Definisi ini perlu dirujuk kepada adat dan istilah umum dalam masyarakat. Ini disebabkan dirham dan dinar secara semula jadi bukan dijadikan sebagai tujuan utama tetapi sebagai pengukur nilai untuk sesuatu yang digunakan mereka dalam jual beli. Dr. Aḥmad Ḥasan merumuskan pengertian wang berdasarkan pelbagai pandangan ulama. Menurut beliau wang ialah “alat yang digunakan oleh manusia sebagai pengukur nilai dan medium pertukaran.” Definisi ini menjelaskan wang tidak terhad kepada emas dan perak dan fungsi utama wang ialah menjadi pengukur nilai bagi barangan dan medium pertukaran dalam sebarang urusan.

Perspektif kewangan moden, wang merujuk kepada apa-apa barang yang berfungsi sebagai medium pertukaran. Secara mudah, ia menerangkan kepada anda bahawa wang merupakan satu alat pertukaran yang diterima secara meluas sebagai cara pembayaran. Pada awal tahun 1980an, ketika Romania berada di bawah pemerintahan Parti Komunis. Rakyat Negara tersebut menggunakan rokok jenama Kent sebagai medium pertukaran kerana ia mudah diterima dan boleh ditukar untuk mendapatkan barangan dan perkhidmatan yang lain. Akhirnya, wang ditakrifkan oleh orang dan apa yang mereka lakukan. Apabila orang menggunakan “sesuatu” sebagai medium pertukaran, ia menjadi wang. Jika orang mula menerima “guli” sebagai bayaran untuk kebanyakan barangan dan perkhidmatan, maka guli akan menjadi wang.

SEJARAH AWAL MATAWANG DI SEMENANJUNG TANAH MELAYU

Perkembangan matawang di kebanyakan negara di Kepulauan Melayu berkait rapat dengan aktiviti-aktiviti perdagangannya. Pengenalan matawang yang standard berpunca dari perlunya menyelesaikan masalah-masalah yang sering dihadapi dalam sistem perdagangan tukar barang. Di samping itu juga, pengaruh perdagangan dalam negeri dan antarabangsa telah membawa kepada perkembangan wang di dalam negara. Usaha-usaha untuk memudahkan aktiviti perdagangan ini akhirnya membawa kepada lebih banyak matawang teredar kerana ianya menggalakkan perdagangan yang aktif dan seterusnya meningkatkan permintaan untuk pengeluaran wang.

Matawang awal yang digunakan adalah kulit siput geweng iaitu sejak abad ke-3 Masihi. Nilainya berdasarkan saiz dan jenis siput. Penduduk tempatan juga menggunakan kulit siput gerus yang diimport dari Pulau Maldiv dan Borneo. Matawang jenis dinar juga antara matawang terawal yang ditemui di Kelantan, bertarikh 1181 Masihi. Namun, mulai kurun ke-8 pedagang-pedagang dari China memperkenalkan wang tembaga dengan banyaknya ke negeri-negeri Tanah Melayu, yang menjadi matawang utama dan kadangkala merupakan matawang tunggal bagi kebanyakan negeri di Kepulauan Timur. Bagi negeri-negeri kawasan tengah Semenanjung Tanah Melayu pula, matawang terawal adalah berbentuk ketul-ketul jongsong timah yang mempunyai berat dan ketulenan yang setara. Saudagar-saudagar asing di Melaka menggunakan jongsong-jongsong timah di samping emas urai, batang-batang perak sebagai duit. Rakyat jelata pula menggunakan siput gerus, padi/beras, dan biji saga dalam urus niaga di pasar-pasar.

Kajian awal mendapati di semenanjung tanah melayu, duit syiling pertama dikeluarkan semasa pemerintahan Sultan Muzaffar Shah (1445-1456/9) yang pada muka syiling tersebut tertera nama Sultan yang memerintah dan di bahagian belakangnya tertera dengan gelaran Islam baginda. Antara ciri menarik pada syiling tersebut ialah tidak dipengaruhi duit tunai Cina dan kebanyakannya tidak dibuat dengan cara tuangan atau acuan tetapi ditempa menggunakan 'Die' dan tiada lubang di tengahnya. Memandangkan tulisan yang terdapat pada duit-duit timah itu menyerupai tulisan dari India Selatan, maka sesetengah ahli numismatik berpendapat bahawa pembuat die tersebut terdiri daripada tukang logam orang India dan bukan Melayu.

Walau bagaimanapun menurut Salmi Edawati Yaacob (2009), Sakinah Mahamad Hakimi dan Zainal Abidin Sanusi, jongsong timah sangat terkenal pada zaman kegemilangan Kerajaan Melaka dan duit syiling timah Melayu pertama dikeluarkan ialah semasa zaman kegemilangan Kesultanan Melaka kira-kira pada tahun 1445 semasa pemerintahan Sultan Muzaffar Shah (1445-1459). Pada masa yang sama juga, menerusi pengaruh perdagangan antarabangsa dengan pedagang dari China, India dan Asia Barat, penduduk Tanah Melayu juga mula menerima dan menggunakan syiling logam yang dibawa masuk oleh pedagang-pedagang tersebut. Apabila Portugis menakluki Melaka pada tahun 1511, mereka telah membawa masuk syiling perak dan emas. Pada tahun 1580, syiling perak Dolar Sepanyol diperkenalkan ke dalam sistem kewangan bagi perdagangan di semenanjung melayu oleh penjajah Portugis untuk tujuan perdagangan di pelabuhan Melaka dan kawasan sekitar. Manakala pada tahun 1641, selepas Melaka ditakluki oleh Belanda, syiling Belanda pula beredar di Tanah Melayu bagi menambahkan lagi bekalan matawang.

Penjajahan British Semenanjung Tanah bermula dari 1786, ketika British East India Syarikat menubuhkan penempatan di Pulau Pinang. British mendirikan penempatan di Singapura pada tahun 1819. Dengan perjanjian London pada tahun 1824, pengaruh British dan Belanda ke atas nusantara hampir sama dengan kuasa pemerintahan kerajaan Malaysia dan Indonesia sekarang ini. Pembukaan Terusan Suez di 1869 memajukan perdagangan timah dan meningkatkan ekonomi

Malaya. Pada abad ke-19 pihak british menempatkan wakil mereka di negeri-negeri asal semenanjung untuk menambah kawalan langsung ke atas tanah jajahan Selat Selat, yang komponennya utama ialah Singapura. Negeri-negeri Selat atau "the straits settlements" mempunyai matawang mereka sendiri yang dinamakan Dolar Selat. Ia turut juga digunakan di negeri-negeri Melayu, kerana pada ketika itu negeri-negeri melayu tidak mempunyai matawang tempatan khusus atau unit matawang yang berbeza dengan negeri-negeri selat.

Pada 1 April 1946, selepas pendudukan Jepun semasa Perang Dunia Kedua, Britain mencadangkan satu gagasan bagi menghimpunkan semua negeri-negeri Melayu ke dalam satu negeri bersatu yang dipanggil Malayan Union. Tetapi dengan sedikit perubahan dalam pembentukan perlembagaan menjadi Persekutuan Tanah Melayu pada 1 Februari 1948. Di bawah Persekutuan Tanah Melayu dan beberapa tahun sebelum tarikh tersebut, kerajaan tempatan telah mengendalikan Sistem Lembaga Matawang (*Currency Board System*) yang menghubungkan semua Negara Persekutuan dengan matawang tunggal yang dinamakan "Malayan dollar". Pada tahun 1960-an, ketika ketegangan yang memuncak di antara orang Melayu dan bukan Melayu dalam Persekutuan, akhirnya membawa kepada kemunculan perpisahan Malaysia dan Singapura menjadi sebagai sebuah negara berasingan dan bebas dan menjurus kepada berakhirnya sistem Lembaga matawang.

MATAWANG KERAJAAN MELAYU SEBELUM DAN SELEPAS PENAKLUKAN MELAKA

Sebelum kedatangan Portugis di Semenanjung Tanah Melayu, masyarakat Melayu sudah mempunyai sistem matawang dan ukur nilai barangan yang tersendiri. Di Melaka, penggunaan syiling emas ke atas perdagangan dapat dilihat berdasarkan Undang-undang Melaka dan Undang-undang Laut Melaka. Menurut Liaw Yock Fang (2003), Undang-undang Melayu lama adalah bahan utama sejarah yang menggambarkan sistem pemerintahan, pentadbiran dan susunan masyarakat Melayu lama. Undang-undang ini disusun di Melaka kemudiannya ditambah dan disesuaikan oleh pelbagai kerajaan di Nusantara antaranya kerajaan Kedah, Patani, Johor dan Aceh. Ia juga dipercayai pernah digunakan di Pahang, Riau, Pontianak dan Brunei.

Beliau turut menambah bahawa terdapat lebih daripada 40 naskah dalam bentuk panjang, pendek dan fragmen telah ditemui. Undang-undang Laut Melaka digunakan semenjak zaman Sultan Mahmud Syah (1488-1511) untuk mengawal aktiviti perdagangan dan peraturan laut bagi panduan pedagang yang menggunakan pelabuhan Melaka ketika itu. Di dalam Fasal 21, turut dinyatakan denda yang dikenakan ke atas orang yang membunuh kerbau milik orang mahupun yang liar. Unit piawaian yang digunakan ialah setahil, setengah, sepaha, kupang dan bilangan kepingan emas yang perlu dibayar sebagai pampasan atas kerugian yang ditanggung mereka. Penerangan berkaitan ukuran nilai dan timbangan ke atas kesalahan yang telah dilakukan menunjukkan bahawa pada ketika sudah wujud satu bentuk matawang yang memberi nilai kepada jumlah pampasan yang sepatutnya dibayar oleh pesalah ke atas kesalahan telah dilakukan.

Duit syiling timah pertama dilaporkan telah dihasilkan semasa pemerintahan Sultan Muzaffar Shah (1445-1456/9). Pada muka matawang tersebut tertera nama Sultan yang memerintah dan bahagian belakang ditempa dengan gelaran Islam baginda. Tulisan yang terdapat pada duit-duit timah itu menyerupai tulisan dari masyarakat India Selatan, maka sesetengah ahli numismatik berpendapat bahawa pembuat "die" bagi penghasilan matawang tersebut dibuat orang India dan bukan masyarakat tempatan. Selain itu, duit syiling emas dinar dan pitis timah dari Pasai turut diperkenalkan ke Melaka oleh pedagang Arab dan India Muslim yang berdagang di sana. Selain itu,

terdapat juga duit syiling tembaga Cina dibawa masuk khususnya pada kurun ke-10 dan 11 Masihi. Hasil lawatan diplomatik antara Maharaja China dengan Sultan Iskandar Shah pada 1419 yang memberi kebenaran untuk Sultan Melaka mengeluarkan duit syiling sendiri telah membawa kepada penempatan duit timah Melaka.

Di Johor pula, kesultanan Melayu Johor telah mewujudkan matawang emas dan diedarkan semasa pemerintahan Sultan Alauddin Riayat Syah I (1527/28-1564). Matawang ini merupakan yang tertua pernah digunakan di negeri Johor. Menurut Mohd Kassim (1984), duit itu dibahagikan kepada dua jenis nilai, iaitu dinar dan kupang dan ianya diterima oleh sebahagian besar Asia Tenggara dengan kadar tukaran antarabangsa yang ditetapkan pada setengah ($1/2$) dan sperlapan ($1/8$) Dolar Sepanyol. Satu emas bersamaan dengan empat Kupang. Mulai pertengahan abad Ke-16, emas dianggap bernilai separuh dari Dolar Sepanyol atau bersamaan dengan empat tanga perak Portugis. Duit-duit emas ini berbentuk persegi lapan, ianya hanya digunapakai pada pemerintahan Sultan Abdul Jalil II (1571-1597) dan Sultan Abdullah Riayat Syah (1615-1623) sahaja.

Menurut Abdullah Zakaria dan Zainal Abidin (1994), duit emas ia adalah berbentuk bulat, permukaan depan tertera tulisan Jawi atau Arab dengan nama Sultan yang memerintah, manakala bahagian belakang pula terdapat kata-kata pujian Khalifatul Mukminin. Semasa pemerintahan Sultan Abdul Jalil (1623-1677) dan Sultan Sulaiman Badrul Alam (1722-1760), terdapat juga syiling berbentuk segi lapan yang diperbuat daripada perak.

Di Kelantan pula, wang Dinar yang terawal diterbitkan adalah dari Negeri Kelantan & Pattani kerana pekerjaan melombong emas serta mencari emas urai di dalam sungai-sungai telah lama dijalankan dengan pesatnya di Negeri Kelantan. Kebanyakan emas yang dilombong, dijadikan jongsong emas dan dijual kepada pedagang terutamanya pedagang Arab. Bermula dengan sistem barter, kepesatan perdagangan telah menyebabkan perlunya penggunaan matawang yang membawa kepada penempatan Dinar dan Dirham melalui hubungan antara pedagang Arab yang datang membawa Dinar dan Dirham mereka sehingga menarik perhatian Raja negeri itu untuk menempa Dinarnya sendiri. Faktor bahawa negeri-negeri di pantai timur menerima Islam lebih awal, duit syiling emas digunakan sejak kurun ke-17 lagi. Duit syiling emas Kelantan-Patani hanya ditempa dalam satu jenis nilai sahaja iaitu dalam 0.7 gram emas. Duit mas ini digunakan sebagai unit perkiraan, penduduk tempatan memanggilnya sebagai mas dinar. Perkataan 'Dinar' berasal dari perkataan Rom iaitu 'Denarius' yang telah menempa matawang emas dan peraknya sendiri semasa kerajaan Rom dan Byzantine. Denarius ini kemudiannya digunakan oleh kerajaan Islam dalam urusan perdagangan dan pentadbiran sebelum menempa matawangnya sendiri yang dipanggil Dinar untuk syiling emas dan Dirham untuk syiling perak.

Terdapat tiga jenis syiling emas ditemui di Kelantan, jenis pertama terdapat perkataan Arab atau Jawi pada kedua-dua permukaan, contohnya koin mengandungi perkataan 'Khalifat al mu'minin' di bahagian hadapan dan 'Malik al-adil' di belakang. Jenis kedua, dikenali sebagai 'Dinar Kijang' kerana gambar di hadapannya berbentuk seekor kijang manakala di bahagian belakangnya bertulis perkataan 'Malik al-adil' atau 'al-adil' sahaja. Jenis yang terakhir ialah 'Dinar Matahari' kerana gambar dibahagian hadapannya berbentuk matahari atau bunga manakala bahagian belakangnya tertulis 'Malik al adil'. Terdapat pendapat yang berbeza mengenai asal usul duit Dinar emas kijang antaranya seorang pedagang Arab telah menghadiahkan pemerintah perempuan di Kelantan iaitu Che Siti Wan Kembang seekor kijang dan oleh kerana sayangkan Kijangnya maka Baginda menitahkan agar gambarnya diukir pada duit Dinar emas. Versi lain pula mengaitkannya dengan pengaruh Saivite dalam agama Hindu kerana duit kijang menyerupai lembu jantan yang

dianggap sebagai binatang yang suci oleh masyarakat India dan motif lembu jantan ini telah tertera pada duit-duit Hindu lama yang diedar di negeri-negeri utara Tanah Melayu.

Kebiasaannya, duit syiling emas negeri Kelantan dan Patani dibuat menggunakan cara paluan tangan. Ketulan emas yang telah dileperkan menjadi kepingan kemudiannya dipotong kecil-kecil menjadi bentuk yang dikehendaki. Selepas itu, pada kepingan kecil itu dipalu acuan 'die' dengan menggunakan tangan. Nilai bagi Dinar Matahari dan Dinar Kijang lazimnya dibandingkan dengan Dolar Sepanyol atau Dolar perak mengikat kadar tukaran yang berbeza.

- 4 Kupang = 1 Mas
- 7 Kupang = 1 Yen Perdagangan Jepun
- 8 Kupang @ 2 Mas = 1 Dolar Sepanyol.

Selain syiling emas, terdapat juga pitis timah di negeri Kelantan ditempa dengan kaedah tuangan (casting) dalam bentuk Pohon Pitis. Duit-duit syiling timah yang ditempa itu mulanya mempunyai cabang-cabangnya, kemudian dipotong daripada cabang-cabangnya sebelum diedarkan dan lebihan dari pohonnya dilebur semula untuk menempa pohon pitis yang baharu. Kesemua syiling Kelantan telah diberhentikan penempaannya dalam tahun 1909 apabila duit Negeri-negeri Selat diperkenalkan.

Di Kedah, sebagai tempat yang selalu didatangi oleh pedagang-pedagang luar sejak lama maka rakyat Kedah telah pun lama juga mengenali penggunaan matawang untuk berjual beli, menggantikan sistem tukar barang. Menurut Ibrahim Bakar Langkawi (1952), Sultan Kedah yang ke 10, iaitu Sultan Mahmud Shah 11 (1506-1546) yang bersemayam di Kota siputih, telah menitahkan pembuatan matawang untuk Kegunaan dalam negeri Kedah. Matawang yang diterbitkan dinamakan Tera atau Terayang yang merupakan matawang jenis pecahan terkecil. Matawang Tera ini digunakan sebagai pecahan bagi matawang jenis lain yang juga diedarkan, seperti Pitis, Kupang, Jempal dan Rial. Pada tahun 1982, telah ditemui sekumpulan matawang dalam tiga buah botol tembikar, di Mukim Padang Matsirat, Pulau Langkawi. Matawang yang dijumpai terdiri daripada jenis yang sama tapi berbeza varieti. Pada muka hadapannya bertulis Al-Sultan Al-Kedah yang diakui oleh ahli-ahli sejarah. Hanya terdapat seorang sultan yang bernama Sultan Muhammad Shah, iaitu yang memerintah antara tahun 1201-1236.

Kebanyakan matawang yang pernah ditemui setakat ini adalah jenis kupang. Sistem matawang Mas yang digunakan dalam negeri Kedah diberikan sedikit penambahan, iaitu penambahan unit Tera. Hal ini menjadikan Skala matawang di Kedah sebagai berikut:

- 150 Tera = 1 Kupang
- 4 Kupang = 1 Mas
- 4 Mas = 1 Paha
- 4 Paha = 1 Tahil
- 3 Tahil = 1 bahara emas

Selain daripada matawang emas, di kedah juga digunakan matawang Perak. Matawang Sultan Muhammad telah dibuat daripada logam perak. Hal ini bererti perak telah digunakan di Kedah untuk membuat matawang sejak awal bukan baharu diperkenalkan untuk membuat

matawang sejak awal, bukan baharu diperkenalkan dengan matawang Perak Sepanyol yang diperkenalkan kemudian di Kedah.

MATAWANG PASCA PENAKLUKAN MELAKA 1511

Kejatuhan empayar Islam Andalusia di Kordoba dan kota Al-Hambra yang terletak di selatan Sepanyol kepada tentera Castilia Eropah yang dipimpin oleh Ferdinand II dari Aragon dan Isabella I dari Castile pada 2hb Januari 1492 telah membuka lembaran baharu kepada perkembangan sains dan teknologi kepada masyarakat Eropah. Era kehidupan gelap masyarakat eropah seperti mendapat hidayah cahaya baharu kehidupan dengan pertemuan baharu dan laluan baharu perdagangan. Perkembangan dalam ilmu pengetahuan kepada masyarakat eropah telah mengerakkan semangat penjelajahan bangsa eropah kepada dunia baharu. Eksplorasi bangsa eropah khususnya Sepanyol telah membawa mereka ke kawasan baharu seperti di utara Amerika dan selatan Amerika hingga ke kawasan jajahan baharu Mexico dan Peru.

Kerajaan Melaka selepas penaklukan portugis menggunakan matawang perak Sepanyol kerana pada ketika itu, kerajaan Sepanyol adalah penguasa alam laut dan sebuah empayar yang sangat luas serta jumlah simpanan perak besar yang terbesar di dunia. Pengenalan matawang perak Sepanyol khususnya selepas pengenalan matawang "Guldengroschen" di Austria pada 1486. Melalui konsep wang syiling perak yang besar dengan kemurnian tinggi (dikenali sebagai "spin"), matawang perak Sepanyol akhirnya merebak penggunaannya ke seluruh Eropah dan dunia. Pada 1497, pembaharuan system matawang Sepanyol membawa pengenalan syiling pecahan 8 yang diperbuat dari logam perak dan matawang emas "escudo" pada tahun 1537.

Dalam abad seterusnya, wang syiling tersebut dicetak dalam pelbagai reka bentuk dan konsep era dunia baharu menyebabkan ia telah mendapat penerimaan luas di luar sempadan Sepanyol. Sumber penghasilan logam yang banyak dari deposit perak yang luas ditemui terutamanya di Potosí, Lima dan Mexico City serta di kilang kecil di Bogotá, Popayán, Guatemala City, dan Santiago. Tempat dua belas lokasi pencetakan siling perak Sepanyol terdapat di kawasan berikut di Jajahan Sepanyol di Amerika Selatan sepanjang 300 tahun penjajahan mereka iaitu Mexico (1536-1821), Santo Domingo (1542-1564), (1573-1578) Lima (1568-1572), (1577-1588), (1659-1660), (1684-1824) La Plata (1573-1574) Potosi (1574-1825) Panama (1580-1582) Cartagena (1622-1655) Bogotá (1622-1820) Cuzco (1698), (1824) Guatemala (1733-1821) Santiago (1749-1817) Popayan (1758-1822).

Gambarajah 1:

Reka bentuk siri duit syiling perak kolonial Sepanyol yang dibentuk di antara tahun 1536 hingga 1572

DOLAR PULAU PINANG

Dolar Pulau Pinang (*Penang Dollar*) adalah matawang yang dihasilkan antara tahun 1786 sehingga 1826. Ia dibahagikan kepada 100 sen, juga dipanggil pice, dan mempunyai nilai yang sama dengan Dolar Sepanyol. Dolar Pulau Pinang diperkenalkan selepas Syarikat Hindia Timur (SHT) memperoleh pulau tersebut pada tahun 1786 melalui perjanjian yang ditandatangani di antara Francis Light yang mewakili SHT dengan sultan kedah yang baharu ditabal iaitu Almarhum Sultan Abdullah Mukarram Shah. Pada tahun 1826, rupee India telah diisytiharkan sah di Pulau Pinang dengan nilai satu rupee bersamaan 48 pice.

Di antara tahun 1786 dan 1788, wang syiling baharu dollar Pulau Pinang dikeluarkan dalam denominasi 1/10, 1/2 dan 1 sen (tembaga), 1/10, 1/4 dan 1/2 Dolar (perak). Wang besar timah, 1 sen telah dikeluarkan di antara 1800 dan 1809, diikuti oleh tembaga 1/2 dan 1 sen pada tahun 1810. Pada tahun 1826, tembaga 1/2, 1 dan 2 sen syiling telah dikeluarkan yang juga dicetak pada tahun 1828, selepas Dolar telah digantikan oleh rupee. Pada tahun 1837, rupee India dijadikan matawang rasmi tunggal di Negeri-negeri Selat, kerana ia ditadbir sebagai sebahagian daripada India. Walau bagaimanapun, Dolar Sepanyol terus berada dalam edaran dan hanya pada tahun 1845, SHT telah memperkenalkan duit syiling untuk negeri-negeri Selat dengan menggunakan sistem 100 sen bersamaan 1 Dolar, dengan Dolar mempunyai nilai setara dengan Dolar Sepanyol atau peso Mexico. Pada tahun 1867, pentadbiran Negeri-negeri Selat dipisahkan dari India dan Dolar pulau pinang terus menjadi matawang standard di negeri-negeri selat.

Pengeluaran matawang Dolar Pulau Pinang dibuat dalam tiga denominasi bertarikh 1788. Penghasilan wang syiling perak untuk Pulau Pinang mungkin bermula pada akhir Disember 1787 pada ketika pengurus tempaan logam (mint master) yang berada di Calcutta menulis surat kepada Kapten Francis Light tentang proses penghasilan matawang. Kapten light mendapati denominasi 1/10 Dolar yang paling berguna dan meminta tambahan 5000 rupee bernilai duit syiling ini. Dia merasakan bahawa permintaan awal atawang dalam denominasi 1/4 dan 1/2 syiling Dolar adalah besar daripada yang diperlukan untuk perdagangan. Beberapa penerbit awal matawang telah berlaku kesilapan dengan mencatatkan denominasi tiga jenis syiling sebagai rupee, 1/2 rupee dan 1/4 rupee. Manakala denominasi yang sepatutnya adalah 1/2 Dolar, 1/4 Dolar dan 1/10 Dolar. Pridmore mencadangkan bahawa denominasi ini (1/4 Dolar) tidak pernah banyak digunakan di pulau itu, walaupun contoh ini menunjukkan memakai, terutamanya pada sebaliknya.

Gambarajah 2:

Matawang Siling 1/4 Dollar (kanan) dan 1/10 Dollar (kiri), Dolar Pulau Pinang, terbitan 1788

DOLAR SELAT: MATAWANG NEGERI-NEGERI SELAT (1898-1939)

Dolar Selat ialah matawang Negeri-negeri Selat dari 1898 hingga 1939 apabila digantikan dengan Dolar Malaya. Pada waktu itu, matawang ini juga digunakan di Negeri-negeri Melayu Bersekutu, Negeri-negeri Melayu Tidak Bersekutu, Sarawak, Brunei, dan Borneo Utara British. Pada awal abad kesembilan belas, matawang yang paling biasa digunakan di Hindia Timur adalah Dolar Sepanyol, termasuk matawang yang diterbitkan dari kedua-dua kerajaan Sepanyol dan koloni di bawah pemerintahan Sepanyol atau baharu dunia, yang paling ketara adalah Mexico. Pada masa itu juga, selain matawang Sepanyol, matawang tempatan yang digunakan adalah keping Kelantan, Trengganu dan Dolar Pulau Pinang.

Pada tahun 1837, rupee India dijadikan matawang rasmi tunggal di Negeri-negeri Selat, kerana ia ditadbir sebagai sebahagian daripada India. Walau bagaimanapun, Dolar Sepanyol terus berada dalam edaran dan pada 1845 kerajaan British memperkenalkan duit syiling untuk negeri-negeri Selat dengan menggunakan sistem 100 sen bersamaan 1 Dolar. Kerajaan British memberi persetaraan sama nilai Dolar Selat dengan Dolar Sepanyol atau peso Mexico bagi tujuan perdagangan. Namun pada tahun 1867, pentadbiran Negeri-negeri Selat telah dipisahkan dari India dan Dolar Selat terus dijadikan matawang standard bagi kawasan jajahan British tersebut.

Penubuhan Negeri-negeri Selat terhasil apabila termeterai Perjanjian Anglo-Belanda pada tahun 1824, di mana kepulauan Melayu dibahagikan kepada dua zon iaitu British di utara dan zon Belanda di selatan. Ini menyebabkan pertukaran kawasan kawalan oleh tentera British di Bencoolen (Sumatera) ke kawasan jajahan Belanda, Melaka dan kawalan ke atas kawasan yang dipertikaikan iaitu Singapura. Penduduk terbesar di dalam negeri-negeri selat adalah majoriti kaum Cina dengan terdapat minoriti Eropah yang kecil. Ibukota kemudiannya berpindah dari George Town, ibukota Pulau Pinang, ke Singapura pada tahun 1832.

Negeri-negeri selat atau turut dikenali sebagai "*the Straits Settlements*" adalah sekumpulan wilayah British yang terletak di Asia Tenggara. Awalnya ditubuhkan pada tahun 1826 sebagai sebahagian daripada wilayah yang dikuasai oleh Syarikat Hindia Timur India. Negeri-negeri Selat berada di bawah kawalan British secara langsung sebagai koloni Mahkota pada 1hb April 1867. Koloni ini dibubarkan pada tahun 1946 sebagai sebahagian daripada penyusunan semula kepentingan British dari Asia Tenggara berikutan berakhirnya Perang Dunia Kedua.

Jajahan British di negeri-negeri Selat pada awalnya terdiri dari empat penempatan penduduk utama iaitu Melaka, Dinding, Pulau Pinang dan Singapura. Wilayah Pulau Pinang termasuk kawasan Pulau Pinang, yang dahulu dikenali sebagai 'Pulau Putera Wales', dan Seberang Perai di tanah besar, yang dahulu dikenali sebagai '*Province Wellesley*'. Pulau Krismas dan Kepulauan Cocos turut dimasukkan sebagai sebahagian kawalan British ke atas Semenanjung Tanah Melayu. Pulau Labuan, di luar pantai Borneo, juga dimasukkan ke dalam tanah jajahan yang berkuatkuasa dari 1 Januari 1907, menjadi penempatan berasingan di dalamnya pada tahun 1912. Kebanyakan wilayah ini kemudiannya menjadi sebahagian daripada pembentukan Malaysia pada 1963. Pada tahun 1965, Singapura bertindak keluar dan membentuk sebuah Negara republik dan kepulauan Cocos (atau Keeling) dipindahkan ke dalam kawalan kerajaan Australia pada tahun 1955. Pulau Krismas turut dipindahkan pada tahun 1958. Pentadbiran mereka digabungkan pada 1996 untuk membentuk Wilayah Lautan Hindi, Australia.

Kerajaan negeri-negeri Selat pertama kali diberi kuasa untuk mengeluarkan nota matawang oleh Ordinan VIII tahun 1897, yang mulai beroperasi pada 31 Ogos 1898. Nota-nota ini, walaupun bertarikh 1 September 1898, tidak dikeluarkan kepada orang awam sehinggalah pada 1 Mei 1899.

Kedua-duanya Bank Hong Kong dan Bank Shanghai yang telah lama beroperasi terus mengeluarkan wang kertas, yang diedarkan bersebelahan dengan matawang rasmi sehingga 1 Mei 1898. Semua nota boleh ditukar dengan Dolar Mexico atau pelbagai duit syiling perak yang lain yang sah di bawah pemerintah koloni.

Mulai tahun 1899, matawang Dolar negeri-negeri selat atau "Straits Dollar" dikeluarkan oleh Lembaga Pesuruhjaya Matawang (Board of Commissioners of Currency) dan bank swasta dihalang daripada mengeluarkan matawang mereka sendiri. Namun, nilainya menyusut dalam tempoh lapan tahun yang mendatang sebelum nilainya disandarkan pada satu Dolar Selat bersamaan dua syiling empat pence matawang sterling pada tahun 1906. Dolar Selat diganti pada nilai tukar oleh Dolar Malaya pada tahun 1939.

Pada tahun 1903, kerajaan British memperkenalkan duit syiling bersaiz Dolar dalam logam perak dan dibentuk khas untuk dijadikan nilai unit standard yang diterima pakai dalam Negeri-negeri Selat. Setelah itu, semua matawang perak lain yang berada dalam pasaran telah dinyahkan peredarannya pada tahun 1904. Peningkatan harga perak yang mendedak telah memaksa pihak kerajaan British untuk memanggil matawang pertama Dolar Selat bagi diganti dengan duit syiling dengan kandungan perak yang lebih rendah. Susulan kepada ketakutan tentang kemungkinan kekurangan duit syiling perak membawa kepada pengenalan nota matawang kertas satu Dolar, yang ditetapkan pada kadar pertukaran berbanding emas bukan perak. Bagi memperkenalkan kepada peniaga, Kedaulatan Emas British (*British Gold Sovereign*) buat pertama kali diisytiharkan sebagai tender sah, dan Dolar Selat diberi nilai setara dengan dua syiling dan empat pence sterling. Nota dollar ini terbukti sangat popular sehingga pada tahap yang sangat besar ia mampu menggantikan keperluan untuk duit syiling perak.

Ketika pemerintahan Raja George V (1910-1936), pelbagai nota matawang baharu telah diperkenalkan sehingga kepada nota satu ribu ringgit untuk memudahkan urusan niaga penjelasan antara bank. Pada tahun 1915, pihak berkuasa kewangan telah memutuskan untuk membuat perubahan lengkap dalam reka bentuk nota 50, 100 dan 1000 Dolar. Denominasi ini pertama kali dikeluarkan untuk kegunaan orang ramai pada Februari 1920, Oktober 1919 dan Mei 1917. Matawang tersebut dicetak oleh pencetak terkenal, *Thomas de la Rue* dengan satu nota tertinggi bernilai 10,000 pertama kali dikeluarkan pada bulan Oktober 1922 dan tidak tersedia kepada umum dan secara eksklusif digunakan dalam urusan pemindahan antara bank.

Gambarajah 3:
Matawang kertas dan siling bagi Negeri-Negeri Selat, 1 Januari 1935 yang memaparkan gambar Raja British, King George V

DOLAR MALAYA: LEMBAGA PESURUHJAYA MATAWANG MALAYA 1938-1967

Dolar Malaya atau "*Malayan dollar*" adalah matawang tanah jajahan dan negeri di bawah naungan kerajaan British di Semenanjung Tanah Melayu dan Brunei hingga 1953. Ia diperkenalkan pada tahun 1939, menggantikan Dolar Selat pada nilai par dengan 1 dolar Malaya iaitu dua siling empat pence sterling. Dolar Malaya yang dikeluarkan oleh Lembaga Pesuruhjaya Matawang Malaya (*the Board of Commissioners of Currency, Malaya*) mengalami saat-saat cemas semasa pendudukan Jepun (1942-1945). Lembaga Pesuruhjaya Matawang Malaya telah wujud pada bulan Oktober 1938 berikutan Laporan Blackett yang mencadangkan bahawa kuasa tunggal untuk menerbitkan matawang bagi pelbagai kegunaan di Negeri Melayu, termasuk Brunei, dan Negeri-Negeri Selat perlu diwujudkan.

Tugas tersebut harus diamanahkan kepada Suruhanjaya Matawang Pan-Malayan. Sir Basil Phillott Blackett telah dilantik sebagai pentadbir pertama bagi suruhanjaya tersebut pada tahun 1933 oleh Setiausaha Negara untuk Jajahan-jajahan British. Suruhanjaya tersebut perlu juga mempertimbangkan penyertaan pelbagai Negara-negara Melayu, termasuk Brunei, dalam berkongsi keuntungan dan liabiliti bagi pengeluaran matawang tersebut. Laporan Blackett telah diterima pakai oleh Kerajaan Negeri-negeri Selat, Negeri-negeri Melayu Bersekutu, Negeri-negeri Melayu tidak Bersekutu dan Brunei. Satu perundangan telah digubal dan diluluskan di bawah Ordinan Matawang Penempatan Negeri-negeri Selat (*the Straits Settlements Currency Ordinance*) (No. 23) pada tahun 1938, dan disahkan pada tahun 1939. Lembaga mula mengeluarkan matawang sendiri pada tahun 1939. Pada tahun 1952 lembaga itu dinamakan semula sebagai Dewan Pesuruhjaya Matawang, Tanah Melayu dan Borneo.

Lembaga Matawang Malaya adalah lembaga matawang pertukaran asing yang tulen. Pada tahun 1930-an ia telah menjadi amalan biasa di tanah jajahan British untuk menggantikan undang-undang lembaga matawang yang lebih tua, yang memerlukan lembaga bagi memegang beberapa aset dalam emas atau perak (amalan, emas atau perak) dengan aset kewangan dalam bentuk sterling. Tidak seperti matawang kertas yang lain, nota matawang Malaya tidak berjanji untuk membayar, tetapi hanya mengandungi kenyataan tender sah (*legal tender*). Pada tahun 1939, Dolar Selat diganti dengan Dolar Malaya pada harga yang sama.

Menurut Drake (1966), matawang tersebut tidak mewakili beberapa komoditi tertentu, contohnya perak atau emas. Duit syiling dan nota yang diedarkan oleh Lembaga Matawang Malaya hanya mempunyai nilai tukaran semasa, iaitu pada kadar tetap satu Dolar Malaya bersamaan 2 pence 4 shillings jika terdapat permintaan di mana-mana pejabat yang ditubuhkan mengikut undang-undang Lembaga Matawang. Ordinan tahun 1938 dan 1951 turut menyatakan bahawa terdapat satu dana matawang akan diwujudkan bagi menyediakan sokongan kepada matawang tersebut dan duit syiling yang dihasilkan hendaklah dilaburkan dalam mana-mana sekuriti kerajaan British atau dalam kerajaan yang mengambil bahagian. Walau bagaimanapun, Setiausaha British untuk koloni diberi budi bicara untuk membenarkan pelaburan dalam sekuriti lain, yang mungkin termasuk dalam sekuriti tempatan tetapi dalam praktiknya ia tidak pernah dilakukan.

Menurut Lee (1986), Pesuruhjaya Matawang juga dibenarkan untuk mengenakan bayaran komisen iaitu tiga per enam belas sen ke atas setiap Dolar yang dikeluarkan iaitu kira-kira 0.67 peratus. Ini kemudiannya berkurangan kepada satu-per lapan sen iaitu kira-kira 0.44 peratus bagi tujuan pembelian atau penjualan sterling masing-masing. Lembaga Matawang juga turut menubuhkan tiga akaun yang berkaitan dengan nota matawang baharu yang pertama kali dikeluarkan pada tahun 1940. Akaun-akaun tersebut adalah akaun pendapatan (*income account*),

dana matawang (*currency account*), dan dana lebih matawang (*currency surplus account*). Akaun pendapatan merangkumi semua penerimaan pendapatan yang timbul daripada faedah dan dividen ke atas pelaburan, faedah ke atas deposit, diskaun pada bil perbendaharaan, keuntungan pada pindahan telegraf di London atau komisen berhubung dengan isu atau penebusan nota atau duit syiling matawang. Semua perbelanjaan untuk pentadbiran Lembaga Matawang juga dicatatkan dalam akaun pendapatan, seperti kos nota percetakan, duit syiling, gaji, pengangkutan, premis insurans, komisen agen Mahkota (crown), kos pengawal polis, kos audit, dan lain-lain. Kos ini dikeluarkan daripada pendapatan kasar untuk mendapatkan pendapatan bersih yang akan dibahagikan antara dana matawang dan dana lebih matawang.

Gambarajah 4:

Reka bentuk siri matawang Dolar Malaya yang dikeluarkan oleh oleh Lembaga Pesuruhjaya Matawang Malaya bertarikh 1 July 1941

Setelah beberapa tahun, jika pendapatan yang dicatatkan adalah lebih tinggi daripada perbelanjaan, iaitu jumlah yang sama dengan satu peratus daripada nilai dana matawang, maka akan diperuntukkan dari akaun pendapatan kepada dana matawang, yang juga dikenali sebagai akaun modal. Jika pada hari terakhir dalam mana-mana tahun kewangan, jika terdapat lebih (untung) dalam akaun pendapatan selepas peruntukan dibuat, lebih itu akan dipindahkan ke dana lebih matawang untuk diagihkan kepada kerajaan yang mengambil bahagian.

Dana lebih matawang, yang juga dikenali sebagai dana all-malaya, ditubuhkan dengan tujuan untuk mengagihkan keuntungan kepada kerajaan-kerajaan yang mengambil bahagian, dan pembayaran akan dibuat jika terdapat lebih daripada akaun pendapatan dana matawang yang timbul selepas peruntukan telah dibuat kepada Kerajaan yang Mengambil Bahagian. Keuntungan adalah hasil sampingan, bukan objek, dari operasi lembaga matawang (Drake, 1969). Menurut King (1957), antara masalah yang paling mendesak dibincangkan di dalam Lembaga Matawang adalah pengagihan keuntungan, yang diselesaikan berdasarkan formula yang dicadangkan oleh Laporan Blackett yang mengambil kira kuantiti matawang dalam edaran di setiap kawasan politik, serta mengambil kira halatuju matawang yang berterusan. Menurut Lee (1986), struktur ketiga-tiga akaun ini kekal sama dalam Ordinan Matawang 1950 dan 1960, dan berterusan sehingga pembubaran Lembaga Matawang pada tahun 1967. Ordinan tahun 1938 mengagihkan keuntungan dan liabiliti di kalangan kerajaan yang mengambil bahagian seperti berikut:

- Negeri-negeri Selat (Singapura, Pulau Pinang, dan Melaka): 37 peratus.
- Negeri-negeri Melayu Bersekutu (Perak, Selangor, Negri Sembilan, dan Pahang): 37 peratus.
- Negeri-negeri Melayu Tidak Bersekutu (Johor, Kedah, Kelantan, Trengganu, Perlis, dan Brunei): 26 peratus.

Lembaga Pesuruhjaya Matawang Malaya terdiri daripada lima ahli yang dianggap sebagai kakitangan awam bagi maksud Kanun Keseksaan. Setiausaha Kewangan Negeri Selat, yang telah menjadi Pengerusi Lembaga Matawang tempatan dikekalkan sebagai Pengerusi Lembaga Malaya. Walaupun Lembaga Matawang Malaya termasuk wakil dari Negeri-Negeri Selat, Negeri-Negeri Melayu Bersekutu, dan Negeri-negeri Melayu Tidak Bersekutu, ibu pejabat Lembaga ditetapkan di Singapura, seterusnya menandakan Singapura sebagai "pusat politik dan ekonomi" serantau. (Lee, 1986). Terdapat juga pejabat-pejabat di Pulau Pinang, Kuala Lumpur, khususnya apabila Lembaga mula mengembangkan sayapnya ke Borneo, Kuching dan Jesselton [sekarang Kota Kinabalu]. Pada ketika itu, Singapura merupakan pelabuhan utama perdagangan British dan juga merupakan pusat maklumat untuk pembangunan perdagangan.

Pelabuhan Singapura juga turut dikenali sebagai "Persimpangan Timur" untuk lokasi utama laluan kapal perdagangan antarabangsa. Untuk itu, jumlah rekod perdagangan yang melepasi Singapura memerlukan satu kadar pertukaran asing pada kadar yang boleh dipercayai dan konsisten. Lembaga Matawang mempunyai tanggungjawab utama untuk mengeluarkan matawang bagi kegunaan dalam kalangan negara anggota, dan menyelesaikan masalah setiap negara yang menubuhkan sistem kewangan bebas. Dengan menetapkan Dolar ke sterling dengan sekurang-kurangnya 100 peratus rizab, Lembaga Matawang telah mewujudkan kredibiliti di kalangan pelabur asing dan domestik dengan memastikan kestabilan nilai nota matawang mereka.

Pada waktu itu, pelabur asing diketahui sangat tertarik kepada Malaya untuk rizab logam timahnya dan industri getah. Apabila industri pengetinan barangan tin di Amerika Syarikat berkembang pesat pada pertengahan abad ke-19, permintaan timah meningkat (Uqbah, 2014). Pastinya, perdagangan di Malaya sangat terdedah kepada turun naik harga komoditi dunia. Walaupun pengeluaran perindustrian sebahagian besarnya akan melindungi Malaya dari pasaran harga komoditi yang tidak menentu kerana rantau ini terkenal dengan pertanian dan produk khusus (Drake 1969).

Dengan kewujudan Lembaga Matawang sebagai penguasa matawang, pelabur asing tidak lagi bimbang terhadap kenaikan tahap inflasi disebabkan oleh penukaran matawang, kerana Lembaga Matawang tidak mempunyai kuasa budi bicara untuk memperluaskan pengeluaran matawang yang menjadi sebab kepada lambakan matawang baharu dalam pasaran. Kedudukan kredit dalaman secara langsung berkaitan dengan kedudukan imbangan pembayaran luar, dengan itu membasmi kemungkinan wujud krisis imbangan pembayaran (Lee, 1986). Dengan kata lain, pertukaran matawang yang sempurna dari Dolar Malaya ke dalam sterling dan hubungan rapat Lembaga dengan bank luar negara yang beroperasi di Malaya dan hubungan dengan pasaran wang London bermakna sistem matawang Malaya adalah sebahagian daripada sistem matawang British (Drake 1969). Lembaga Matawang juga dilindungi daripada tekanan politik kerana undang-undang yang berstruktur dan operasi mudah dan di dalam sistem kewangan tersebut, bank asing dan domestik wujud bersama-sama dengan Lembaga Matawang.

Tujuan pembukaan bank asing adalah untuk memudahkan perdagangan getah dan timah di Semenanjung Tanah Melayu. Namun, kebanyakan bank-bank ini ditutup semasa pendudukan Jepun ketika Perang Dunia Kedua. Selepas perang dimulakan di Eropah tetapi sebelum ia tiba di Malaya, Lembaga Matawang melarang eksport matawang asing dan tempatan tanpa kebenaran, untuk mengurangkan tekanan ke atas imbalan pembayaran. Ukuran ini serupa dengan apa yang ada di bahagian lain dalam empayar kerajaan British ketika itu.

Semasa pendudukan Jepun dari 1942-1945, Lembaga Matawang Malaya telah memberhentikan operasi mereka di Tanah Melayu. Ia terus memindahkan asetnya di London, di luar jangkauan tentera Jepun. Ia masih menerima matawang Malaya yang ditukar untuk sterling di London, tetapi hanya untuk pihak tertentu sahaja. Manakala, penduduk Malaya masih terus menyimpan nota Matawang tersebut kerana percaya kepada mereka khususnya ketika Malaya mengalami inflasi yang tinggi kerana pihak berkuasa pendudukan Jepun mengeluarkan nota mereka sendiri, yang akhirnya menjadi hampir tidak bernilai.

Pada masa yang sama, terbitan nota matawang Malaya meningkat hampir hampir \$200 juta akibat urusniaga yang diperbuat oleh agen Mahkota bagi pihak Pesuruhjaya Matawang. Urusniaga ini terdiri daripada penebusan matawang Malaya yang dikemukakan untuk ditukar oleh orang-orang yang bebas dari peperangan di Malaya, dan pengeluaran matawang Malaya ke Pejabat Perang (*War Office*) bagi membiayai operasi tentera British terhadap pendudukan tentera Jepun di tanah Melayu. Semua pengeluaran matawang kepada Pejabat Perang ditetapkan berada pada kadar 2 syiling 4 pence per Dolar, dan sterling yang diterima telah dibayar ke dalam Dana Matawang Malayan yang dipegang oleh agen Mahkota (Laporan Tahunan, 1941-1946).

Lembaga Matawang secara rasmi menyambung semula operasi pada 1 April 1946. (Lembaga Pesuruhjaya Matawang, Malaya, laporan tahunan 1948). Penukaran menjadi sterling semula pada kadar tukaran sebelum perang. Nilai nota yang diedarkan pada 31 Disember 1946 terdiri daripada isu-isu yang dibuat sebelum pendudukan dan tidak ditarik balik dan isu-isu yang dibuat kemudiannya.

DOLAR JEPUN 1942-1945

Berikutan kejatuhan Singapura ke tangan tentera Jepun pada 15 Februari 1942, Jepun memperkenalkan matawang baharu sebagai pengganti kepada matawang yang digunakan sebelum ini di wilayah-wilayah pendudukan Malaya, Borneo Utara, Sarawak dan Brunei. Matawang baharu yang dikeluarkan di Malaya dan Singapura telah ditetapkan pada kadar dan nilai yang sama seperti Dolar Malaya, dan mula memasuki pasaran Persekutuan Tanah Melayu pada tahun 1942. Seperti matawang lain yang dikeluarkan oleh Jepun di wilayah pendudukan mereka, penduduk tempatan dipaksa menggunakan matawang jenis ini. Sementara menunggu duit syiling baharu tersebut tiba di Malaya, matawang dan syiling sedia ada telah dibenarkan digunakan sehingga berlaku kekurangan duit syiling sehingga memerlukan pihak pentadbiran Jepun mengeluarkan nota baharu untuk menggantikan matawang tersebut. Walaupun syiling baharu yang mengandungi nama "Malaysia" dan bertarikh di bawah kalendar Jepun telah dirancang oleh Osaka Mint untuk rantau ini, tetapi ia tidak pernah melewati peringkat konsep dan hanya wujud dalam beberapa corak yang jarang ditemui.

Tanpa badan kawalan kewangan yang khusus dan tersusun, serta keperluan bagi memenuhi permintaan nota kewangan bagi kegunaan pihak berkuasa tentera Jepun. Pihak berkuasa kewangan Jepun telah mencetak lebih banyak nota tanpa sebarang kawalan. Tindakan

ini, mengakibatkan hiperinflasi dan susut nilai yang teruk dalam nilai nota pisang (Dolar Jepun). Lebih-lebih lagi, aktiviti pemalsuan nota berlaku secara berleluasa kerana ketiadaan nombor siri pada banyak nota yang dikeluarkan oleh pihak berkuasa Jepun. Peningkatan inflasi ditambah dengan gangguan secara berterusan oleh pihak bersekutu terhadap ekonomi Jepun. Ini memaksa pihak pentadbiran tentera Jepun mengeluarkan lebih banyak wang kertas denominasi dalam denominasi matawang yang lebih besar dan ini meningkatkan jumlah nilai wang dalam edaran. Kesannya, penurunan menjunam dalam nilai matawang dan kenaikan harga barangan yang sering berlaku berikutan kekalahan Jepun dalam pertempuran di luar negara.

Gambarajah 5:
Matawang Dolar Jepun berlatarbelakang Pokok Pisang, 1942-1945

Bahagian Depan

Bahagian Belakang

Selepas penyerahan Jepun, matawang Jepun tersebut menjadi semakin tidak bernilai, dan sehingga hari ini kerajaan Jepun enggan menerima bagi tujuan pertukaran matawang tersebut. Sesetengah penduduk tempatan berjaya melepaskan diri dari garis kemiskinan dengan menyembunyikan Dolar Selat dan Dolar Malaya. Oleh itu, orang-orang yang menyimpan matawang Dolar lama itu dapat menggunakannya pada saat British kembali mengawal Singapura dan koloni sekitarnya, dan matawang tersebut menjadi sah semula dengan kedatangan semula British ke Semenanjung Tanah Melayu. Matawang Dolar Jepun seterusnya yang masih hidup dicap sebagai cenderahati perang, sementara penggunaannya sebagai kertas percetakan untuk kalendar asas untuk tahun 1946 juga direkodkan. Apabila nota ini menjadi usang, lubang-lubang menumbuk dibuat dalam nota untuk menunjukkan bahawa mereka telah "dibatalkan" dan dilucutkan nilai boleh ditebus.

DOLAR MALAYA DAN BRITISH BORNEO

Dolar Malaya dan British Borneo diterbitkan oleh Lembaga Suruhanjaya Matawang Malaya dan British Borneo (*the Board of Commissioners of Currency, Malaya and British Borneo*) dari 1953 hingga 1967. Dalam Perjanjian Matawang Malaya-British 1950, terdapat sedikit penambahan yang tidak termasuk dalam perjanjian tahun 1938 iaitu ciri utama perjanjian yang meletakkan peluasan liputan geografi perjanjian meliputi Utara British Borneo dan Sarawak. Menurut King (1957), dengan pertambahan kawasan liputan maka Lembaga Pesuruhjaya Matawang bersetuju menambah beberapa kerusi baharu bagi diwakili oleh individu yang bakal dilantik oleh Gabenor Utara British Borneo dan Sarawak dan Residen British, Brunei. Perjanjian 1950 juga merangka satu formula baharu untuk mengagihkan keuntungan antara Singapura dan Persekutuan Tanah Melayu

berdasarkan "matawang setiap ketua penduduk x [jumlah bilangan penduduk]" (Singapura, Ordinan No. 42 tahun 1951, Klausa 8):

- Persekutuan Tanah Melayu: 65 peratus
- Singapura: 29 peratus
- Sarawak, Brunei, Borneo Utara: 6 peratus

Nota matawang baharu yang menampilkan reka bentuk yang dikemaskini untuk mencerminkan nama baharu bagi Lembaga Matawang yang ditubuhkan. Matawang pertama diterbitkan adalah pada tahun 1954. (Lee, 1986).

Gambarajah 6:

Reka bentuk siri matawang Dolar Malaya dan British Borneo yang dikeluarkan oleh oleh Lembaga Pesuruhjaya Matawang Malaya bertarikh Mac 1953

PERJANJIAN MATAWANG 1960

Pengistiharan kemerdekaan Tanah Melayu pada tahun 1957 dan pemerintahan kerajaan sendiri oleh Singapura pada 1959 memerlukan semakan semula kepada Perjanjian Matawang tahun 1950. Perjanjian baharu telah mengambil maklum tentang status bebas kedua-dua negara peserta. Perjanjian baharu itu termasuk Kerajaan Persekutuan Tanah Melayu, Negeri Singapura dan Brunei, dan Tanah Koloni Sarawak dan Borneo Utara. Ia mula berkuatkuasa pada 1 Januari 1961. Ahli Lembaga adalah terdiri daripada tujuh orang ahli: dua dari Persekutuan Tanah Melayu (termasuk pengerusi), satu dari Negeri Singapura, satu dari Koloni Sarawak, satu dari Koloni Borneo Utara, satu dari Brunei, dan seorang ahli bebas dengan pengalaman perbankan yang akan dilantik oleh kerajaan yang mengambil bahagian. Wakil-wakil dari Persekutuan Tanah Melayu dan Singapura masing-masing mempunyai tiga undi, sementara yang lain hanya mempunyai satu undi. Lembaga Pengarah, pegawai dan kakitangannya dianggap sebagai penjawat awam (Perjanjian Mata Uang 1960).

Selepas 1957, hubungan antara Singapura dan Tanah Melayu telah berubah. Pengerusi baharu adalah dari Persekutuan Tanah Melayu dan bukan dari Singapura, dan kerusi Lembaga pengarah telah dipindahkan dari Singapura ke Kuala Lumpur, Malaya (Lee 1986). Malah, dalam perjanjian yang baharu, Persekutuan Tanah Melayu mempunyai perwakilan yang lebih besar di dalam lembaga, dengan dua orang ahli berbanding seorang ahli Singapura. Bersama dengan

peralihan kepimpinan, satu lagi perubahan penting ialah peruntukan yang membenarkan mana-mana kerajaan boleh menarik diri dari Lembaga Matawang dengan syarat memberi notis 18 bulan (Lee, 1986). Ini membenarkan peruntukan bagi kerajaan untuk memulakan pengeluaran matawang mereka sendiri. Perjanjian baharu ini menetapkan prosedur yang teliti untuk menyediakan penarikan diri dari Lembaga Matawang sekiranya mana-mana pihak yang mengambil bahagian memilih untuk melakukannya.

Akhirnya, perjanjian itu meletakkan asas rizab lembaga matawang yang akan dipegang oleh Agen Utama (*Principle Agent*), dan had pelaburan dalam Dana Matawang. Tujuan utama Dana tersebut adalah untuk memenuhi permintaan dari aktiviti penebusan matawang. Dana Matawang mengumpul semua matawang sterling yang diterima hasil dari aktiviti pertukaran untuk nota matawang atau duit syiling oleh pengguna. Sekurang-kurangnya 30 peratus daripada Kumpulan Wang perlu dipegang oleh Ejen Utama dalam bentuk cair pada setiap masa. Aset Dana tersebut akan dilaburkan semula di dalam sekuriti sterling, atau aset yang dijamin, oleh mana-mana Kerajaan Komanwel, atau dengan persetujuan sebulat suara dari kerajaan yang dijamin oleh mana-mana institusi monetari antarabangsa dan dipegang oleh agen utama atau bagi pihak agen utama. Lembaga turut dibenarkan untuk memegang aset kerajaan yang mengambil bahagian hingga Malayan \$100 juta pada tahun pertama, \$200 juta pada tahun kedua, dan \$300 juta pada tahun ketiga dan kemudian (BCCMBB laporan tahunan 1960).

Pada tahun 1954, sebuah agensi Bank Dunia (*World Bank*) iaitu Bank Antarabangsa untuk Pembinaan Semula dan Pembangunan (IBRD) telah ditugaskan untuk membuat penilaian potensi Persekutuan Tanah Melayu bagi pembangunan ekonomi dan membuat cadangan dari kajian tersebut. Kesimpulan dari misi tersebut, IBRD mengesyorkan satu sistem Bank Pusat ditubuhkan di Persekutuan Tanah Melayu untuk menguruskan aspek kewangan dan kredit (Drake 1969). Cadangan ini telah disahkan oleh Encik G.M. Watson, seorang pegawai Bank of England, dan Sir Sydney Caine, penasihat ekonomi kepada kerajaan Singapura. Mereka dilantik oleh kerajaan-kerajaan Malaya, Singapura, dan United Kingdom untuk meniliti hasil cadangan IBRD (Drake, 2004). Apabila Malaya sendiri pertama kali memperoleh kemerdekaan pada tahun 1957, ia memutuskan untuk terus menubuhkan bank pusatnya sendiri walaupun ia meninggalkan pintu yang luas untuk kemasukan Singapura yang dijangka kemudian.

BANK NEGARA MALAYSIA

Bank Negara Malaysia (*the Central Bank of Malaysia*), adalah badan berkanun yang memulakan operasi pada 26 Januari 1959. Bank Negara Malaysia dikawalselia oleh Akta Bank Negara Malaysia, pindaan 2009. Peranan Bank Negara Malaysia adalah untuk menggalakkan aktiviti kewangan dan kestabilan kewangan. Ini bertujuan untuk menyediakan persekitaran yang kondusif bagi pertumbuhan ekonomi Malaysia yang mampan.

Pendirian dasar kewangan Bank Negara Malaysia adalah untuk mengekalkan kestabilan harga dan pada masa yang sama mengekalkan sokongan kepada pertumbuhan ekonomi negara. Bank Negara Malaysia juga bertanggungjawab terhadap kestabilan sistem kewangan negara. Ini dicapai dengan membangunkan sektor kewangan yang kukuh, berdaya tahan, progresif dan fungsi kepelbagaian sector yang menyokong kepada pertumbuhan ekonomi sebenar. Ia juga memainkan peranan penting dalam melaksanakan inisiatif untuk memperdalam dan mengukuhkan pasaran kewangan, termasuk pasaran pertukaran asing.

Bank Negara Malaysia turut memainkan peranan penting dalam pembangunan infrastruktur sistem kewangan dalam memajukan agenda kewangan yang inklusif. Ini adalah untuk memastikan semua sektor ekonomi dan segmen masyarakat mempunyai akses kepada perkhidmatan kewangan. Di samping itu, Bank Negara Malaysia juga mengawasi infrastruktur sistem pembayaran negara yang memberi penekanan kepada kecekapan dan keselamatan sistem kewangan. Sebagai jurubank dan penasihat kepada Kerajaan, Bank Negara Malaysia memberikan nasihat mengenai dasar makroekonomi dan pengurusan hutang awam negara. Bank Negara Malaysia juga merupakan pihak berkuasa tunggal dalam mengeluarkan mata wang negara dan menguruskan rizab antarabangsa negara.

Pada awalnya, nama Bank Negara Persekutuan Tanah Melayu dipilih dan kemudiannya ditubuhkan pada tahun 1959. Pada masa ini, bagaimanapun, bank tersebut tidak mempunyai kawalan atau kuasa ke atas penawaran matawang. Lima tahun selepas itu pada 12 Disember 1964, kerajaan Malaysia telah mengumumkan kepada Lembaga Pengarah Matawang Malaya dan British Borneo bahawa ia berhasrat untuk menggantikan Lembaga matawang dengan Bank Negara Malaysia sebagai pihak berkuasa yang mengeluarkan matawang tunggal (Laporan tahunan BCCMBB, 1964). Bidang kuasa Bank telah diperluaskan di seluruh kawasan di Malaysia. Notis penggantian nota matawang telah disampaikan kepada Lembaga Matawang Malaya dan British Borneo, berkuatkuasa dari bulan Jun 1966. Bank Negara Malaysia (BNM), yang telah dijenamakan semula bersiap sedia untuk menjadi bank pelaksana matawang dan Bank utama dalam persekitaran Malaysia (Drake, 2004).

Kuasa untuk mengeluarkan mata wang telah diserahkan kepada Bank Negara Malaysia di bawah Ordinan Bank Negara Tanah Melayu 1958 yang membentuk Bank Negara Tanah Melayu pada bulan Januari 1959. Walau bagaimanapun, Lembaga Suruhanjaya Matawang Malaya dan British Borneo terus mengeluarkan mata wang sehingga 12 Jun 1967. Selepas itu, Bank Negara Malaysia mengambil alih kuasa sebagai pengeluar mata wang tunggal untuk seluruh Malaysia. Matawang Malaya yang lama terus diedarkan bersama-sama matawang Malaysia yang baharu sehinggalah 16 Januari 1969, apabila taraf sah diperlakukannya dimansuhkan.

Wang Kertas Siri Pertama

Wang kertas Malaysia yang pertama mula dikeluarkan oleh Bank Negara Malaysia pada bulan Jun 1967. Wang kertas tersebut terdiri daripada lima jenis nilai muka, iaitu \$1, \$5, \$10, \$50 dan \$100. Wang kertas jenis nilai \$1,000 telah dikeluarkan pada 2 September 1968. Reka bentuk asas wang kertas tersebut adalah sama bagi semua jenis nilai. Muka hadapan setiap wang kertas menggambarkan potret DYMM SPB Yang di-Pertuan Agong yang pertama, berserta perkataan Bank Negara Malaysia. Perkataan 'sah diperlakukan', nilai mukanya dan tandatangan Tun Ismail bin Mohamed Ali, iaitu anak Malaysia yang pertama menjadi Gabenor Bank Negara Malaysia, terdapat pada muka hadapan wang kertas tersebut. Muka belakangnya mengandungi logo Bank Negara Malaysia dan latar belakangnya dihiasi reka bentuk geometri. Ciri-ciri keselamatannya termasuk tera air kepala harimau yang terletak di sebelah kiri dan benang keselamatan di sebelah kanan. Berikutan pelaksanaan rasmi sistem ejaan baharu Bahasa Malaysia pada 16 Ogos 1972, Bank Negara Malaysia telah menggunakan sistem ejaan baharu dalam percetakan wang kertas baharunya, tetapi masih mengekalkan reka bentuk yang sedia ada.

Gambarajah 7:
 Reka bentuk siri matawang dan syiling Malaysia oleh Bank Negara Malaysia bertarikh 2 September 1968

Wang Kertas Siri Kedua

Siri kedua dikeluarkan pada 1 September 1982, Bank Negara Malaysia mengeluarkan wang kertas dengan dua jenis nilai, iaitu \$20 dan \$500 yang sah diperlakukan sebagai tambahan kepada jenis nilai \$1, \$5, \$10, \$50, \$100 dan \$1,000 yang sedia ada dalam edaran. Wang kertas baharu ini, pada keseluruhannya mempunyai reka bentuk baharu yang mencerminkan kebudayaan Malaysia. Reka bentuk am wang ini berasaskan perhiasan, ukiran kayu dan hasil kerja tangan tradisi Malaysia yang lain serta tumbuh-tumbuhan yang terdapat di beberapa tempat di negara ini. Tera air kepala harimau pada muka hadapan wang kertas siri lama telah digantikan dengan potret DYMM SPB Yang di-Pertuan Agong yang pertama. Wang kertas dengan jenis nilai \$10, \$50 dan \$100 dikeluarkan pada 15 September 1983, manakala wang kertas \$1, \$5 dan \$1000 dikeluarkan pada 16 Januari 1984 bersempena dengan ulang tahun penubuhan Bank Negara Malaysia ke-25 pada 26 Januari 1984. Muka belakang wang kertas siri kedua ini dicetak dengan lakaran bangunan dan mercu tanda penting di ibu kota. Wang kertas siri ini juga lebih kecil saiznya daripada wang kertas siri terdahulu bagi jenis nilai yang sama, supaya lebih mudah dikendalikan dan disimpan.

Gambarajah 8:
Reka bentuk siri matawang Malaysia oleh Bank Negara Malaysia bertarikh 1 September 1982

Pada bulan Januari 1986, Bank Negara Malaysia mengeluarkan reka bentuk baharu dengan beberapa ciri keselamatan tambahan pada wang kertas. Ciri-ciri keselamatan yang ditambah baik ini adalah supaya wang kertas tersebut lebih sukar untuk dipalsukan. Wang kertas siri ini telah ditandatangani oleh Tan Sri Dato' Jaffar bin Hussein (1985–1994). Ciri-ciri keselamatan baharu yang ditambah ialah benang keselamatan yang boleh dilihat dengan lebih jelas, imej pendam jenis nilai yang lebih besar, tanda pandang telus yang lebih besar serta nombor siri yang dicetak secara menegak dalam dakwat merah, dan secara melintang dalam dakwat hitam.

Mulai 1 Januari 1993, wang kertas satu Ringgit dihentikan pengeluarannya. Wang kertas satu Ringgit yang berada dalam edaran masih sah diperlakukan dan terus diedarkan bersama-sama dengan duit syiling satu Ringgit sehinggalah wang kertas satu Ringgit dikeluarkan daripada edaran. Mulai 1 Mei 1994, wang kertas \$5, \$10, \$50, \$100, \$500 dan \$1000 ditandatangani oleh Tan Sri Dato' Ahmad Mohd Don. Ciri-ciri dan reka corak wang kertas adalah sama dengan keluaran sebelumnya. Disebabkan krisis ekonomi serantau pada tahun 1998, wang kertas \$500 dan \$1000 tidak sah diperlakukan lagi berkuat kuasa 1 Julai 1999, bagi mengekang kegiatan spekulasi pedagang matawang.

Gambarajah 9:
 Reka bentuk siri matawang Malaysia oleh Bank Negara Malaysia dimansuhkan pada 2 September 1998

Wang Kertas Siri Ketiga

Pada 5 Februari 1996, Bank Negara Malaysia memperkenalkan wang kertas RM2, yang merupakan nilai mata wang pertama daripada siri reka bentuk baharu mata wang Malaysia yang bertemakan Wawasan 2020. Paparan perkembangan dan pencapaian pesat ekonomi Malaysia digunakan buat kali pertama dalam wang kertas siri ini. Beberapa ciri keselamatan diperkenalkan pada wang kertas siri ini. Antaranya ialah benang keselamatan berwarna pelangi dengan cetakan 'BNM' dan jenis nilai masing-masing pada wang kertas tersebut, di samping potret tera air tiga dimensi. Selain itu, wang kertas siri ini mempunyai ciri antisalinan pendua yang dikenali sebagai PEAK (Printed and Embossed Anticopy Key), benang serat serta nombor siri novel yang dicetak secara melintang di bahagian atas sebelah kiri dalam dakwat magnetik pendarfluor hitam dan secara menegak di sebelah kanan dalam dakwat pendarfluor merah. Wang kertas RM10, RM50 dan RM100 pula mempunyai ciri tambahan, iaitu jalur holografi ubahan optik yang dikenali sebagai LEAD (*Long-lasting Economical Anticopy Device*).

Gambarajah 10:
 Reka bentuk siri matawang Malaysia oleh Bank Negara Malaysia bertarikh 5 Februari 1996

RUMUSAN

Matawang berperanan penting dalam system kehidupan manusia. Wang memudahkan manusia mendapatkan barangan dan perkhidmatan di pasaran. Kewujudan wang perlu disertakan dengan agensi kawalan dan undang-undang yang diluluskan oleh pihak berkuasa sesuatu kawasan jajahan dan pemerintahan. Dalam keadaan anarki iaitu tidak wujud kerajaan yang sah, wang tidak bernilai kerana wang moden adalah wang fiat yang diberikan kuasa dan sah sebagai legal tender melalui kuasa yang diberikan oleh pihak berkuasa sesebuah negara. Matawang juga berperanan menentukan kawasan pentadbiran sesebuah kerajaan. Dalam konteks kewangan moden, wang fiat yang sah diperdagangkan dalam kawasan kuasa pemerintahan berdasarkan taktifan legal tender iaitu sah lakuk sesebuah matawang.

RUJUKAN

- Abdul Rahman Abdul Shukor dan Joni Tamkin Borhan (2017). Konsep Wang dan al-Şarf Menurut Perspektif Syariah. *Al-Basirah*, Volume 7, No 2, pp. 69-85.
- Aḥmad Ḥasan (2002). *al-Awrāq al-Naqdiyyah fī al-Iqtişād al-Islāmī: Qīmatuhā wa Ahkāmuhā*. Damsyik: Dār al-Fikr. 2002.
- Blackett, Basil (1934). "Report on Question of Malayan Currency." Straits Settlement Legislative Council Paper no. 78. Singapore: Government Printer.
- Board of Commissioners of Currency, Malaya and British Borneo (BCCMBB). Annual Report: 1961-1968. Report of the Board of Commissioners of Currency, Malaya and British Borneo. Kuala Lumpur: Board of Commissioners of Currency, Malaya and British Borneo.
- Board of Commissioners of Currency, Malaya (1947). Report on the Working of the Malayan Currency Commission for the Period 1st January 1941 to 31st December 1946. Singapore: Government Printing Office.
- Chalmers, [Sir] Robert (1893). *A History of Currency in the British Colonies*. London: Eyre and Spottiswoode for Her Majesty's Stationery Office.
- Commissioners of Currency, Malaya and British Borneo. Annual report. 1952-1960. Report of the Commissioners of Currency, Malaya and British Borneo. Kuala Lumpur: Commissioners of Currency, Malaya and British Borneo.
- Drake, Peter] Joseph], Editor. 1966. *Money and Banking in Malaya and Singapore*. Singapore: Malayan Publications.
- Drake, Peter Joseph (1969). *Financial Development in Malaya and Singapore*. Canberra: Australian National University Press.
- Drake, Peter Joseph (2004). *Currency, Credit, and Commerce: Early Growth in Southeast Asia*. Burlington, Vermont: Ashgate Publishing Company.
- Ibn Taymīyah, Aḥmad bin 'Abd al-Ḥalīm. *Majmū'ah al-Fatāwā*. Madinah: Majma' al-Malik Fahd li Ṭibā'ah al-Muṣhaf al-Syarīf. 1995. 19:251.
- Sakinah Mahamad Hakimi dan Zainal Abidin Sanusi, *Menjejaki Sejarah Penggunaan Matawang Dinar Emas dan Dirham Perak Semasa Zaman Kesultanan Melayu*.
- Salmy Edawati Yaacob (2009). Sejarah Dinar Emas dan Kronologi Pertukaran Matawang Dunia, *Jurnal Al-Tamaddun*, Bil. 4, 2009. Hlm 107 – 127.
- <https://www.newworldtreasures.com/cointypes.htm>
- penang dollar (1788). <https://collections.museumvictoria.com.au/items/58376>.

Liaw Yock Fang (2003), Undang-undang Melaka dan Undang-undang Laut. Ketua editor: Hassan Ahmad. Kuala Lumpur: Yayasan Karyawan.

Abdullah Zakaria Ghazali dan Zainal Abidin Borhan (1994). Johor: dahulu dan sekarang. Kuala Lumpur: Persatuan Muzium Malaysia.

History of Money in Malaysia (2010). Bank Negara Malaysia. Dicapai pada 16 Disember 2018.